

Hat okan, hat biler, hat bilen soň, HAK biler!

Harpiyk

Türkmen dili

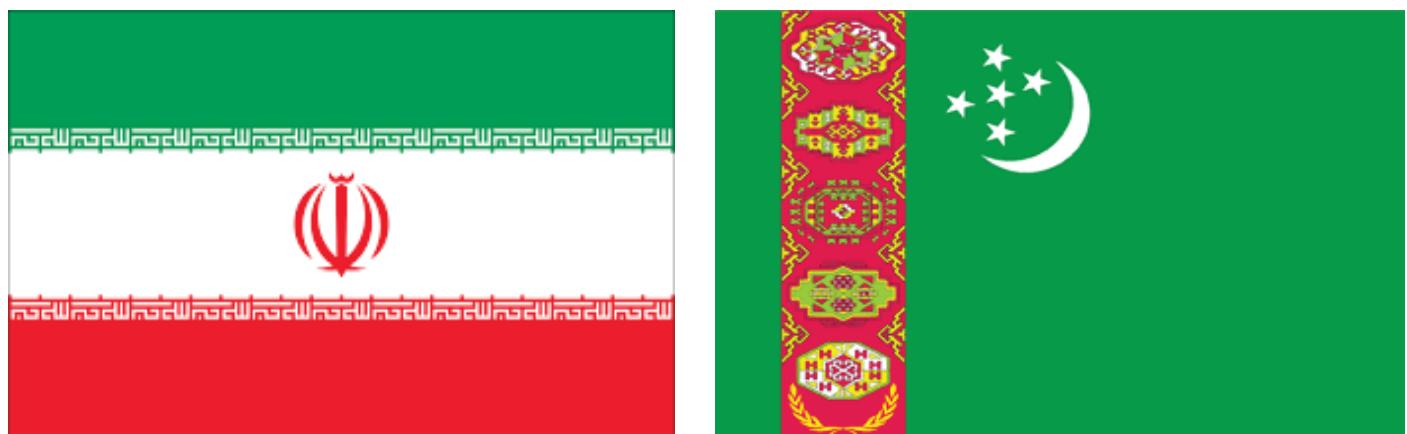
Okuw kitaby 1
Çekimli sesler / Çekimli harplar

Taýýarlan: Yusup Gojuk

۱۳۹۴ - 2015

Mähriban we Rehimdar Allahyň ady bilen

Türkmen diliniň harplary

Türkmen elipbiýinde 30 sany harp bar.

san	Basma harplar	mysal	san	Basma harplar	mysal
1	A a	alma	16	J j	jorap
2	Ä ä	ädik	17	K k	kädi
3	Y y	ylym	18	L l	legen
4	E e	ene	19	M m	mata
5	I i	injir	20	N n	nahal
6	O o	odun	21	Ñ ñ	iňne
7	Ö ö	ördek	22	P p	palta
8	U u	un	23	R r	reňk
9	Ü ü	üzüm	24	S s	saç
10	B b	bal	25	Ş ş	şänik
11	Ç ç	çaý	26	T t	tiken
12	D d	demir	27	W w	wagsy
13	F f	futbol	28	Ý ý	ýel
14	G g	gala	29	Z z	zynjyr
15	H h	haly	30	Ž ž	aždar

Fonetika (sesleriň gurluşy), grafika we orfografiá (Dürs ýazuw kadasy)

- 1. Çekimli sesler** Inçe çekimliler: ä, ö, i, ü, e.
Ýogyn çekimliler: a, o, u, y
- Gysga we uzyn çekimliler. mysal: Ak (suw we...) Ak (reňk) / at (münülýän at, tüpeň at, bäbege at dakdylar)
- 2. Çekimsiz sesler** Açık çekimsizler: b, d, g, j, ž, l, m, n, ñ, r, w, ý, z.
Dymyk çekimsizler: ç, f, h, k, p, s, ş, t.
- 3. Bogun** Açık bogun: Bognuň soňy çekimli bilen guitarýar. mysal: A-ta, Ba-ba.
Ýapyk bogun: Bognuň soňy çekimsiz bilen guitarýar. mysal: Mer-gen, Mur-gap, dyr-nak.
- 4. Basym:** mysal: balyk, balykçy, okuwçylar.
alma iýmiş (at) alma hereket (ışlık)
çatma öý (at) çatma hereket (ışlık)

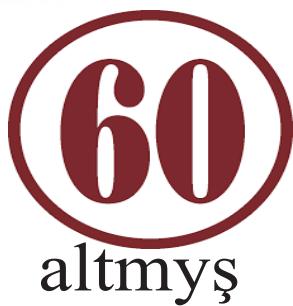
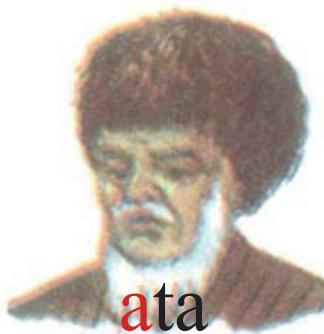
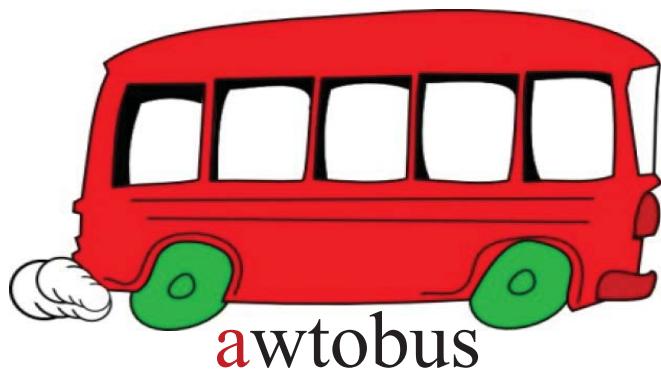
1-nji sapak

A a

A A A A
a a a a

SURATLAR WE ATLAR

الله
Allah

Ses we harp

Sesi aýdýarys we eşidýäris.

Harpy ýazýarys we görýäris.

Harp sesiň ýazuw belgisidir.

A harpyň ýazuw düzgüni

A harpy *uzyn* aýdylýan **a** sesine ulanylýar: **ay**, **ak**, **bagly**

A harpy *gysga* aýdylýan **a** sesine ulanylýar: **tagma**, **açyk**, **takyr**

1 S: Salam!
D: Salam!

2 S: Salawmaleýkim!
D: Waleýkim!

3 S: Essalawmaleýkim!
D: Waleýkimessalam!

Tanyş we ýaşy özünden uly bolan diňleyjä berilýän salam:

S (ýaşy kişi): Essalawmaleýkim!

D (ýaşy uly): Waleýkimessalam!

S: Essalawmaleýkim, Aman aga!

D: Waleýkimessalam, Ahmet jan!

S: Essalawmaleýkim, Aýlar gelneje!

D: Aleýkimessalam, Aman jan!

Tanyş we ýaşy özünden uly bolan diňleyjä berilýän salam:

S (ýaşy kişi): Essalawmaleýkim!

D (ýaşy uly): Waleýkimessalam!

S: Essalawmaleýkim, Aman aga!

D: Waleýkimessalam, Ahmet jan!

S: Essalawmaleýkim, Aýlar gelneje!

D: Aleýkimessalam, Aman jan!

Topar diňleyjilere berilýän salam:

- *Salam, eziz çagalar!
- *Salam, eziz körpölör!
- *Salam, mähriban ýaşlar!
- *Salam, hormotly okuwçylar!
- *Salam, gadyrly myhmanlar!
- *Salam, gadyrly ildeşler!
- *Salam, hormotly obadaşlar!
- *Salam mähriban doslar!
- *Salam, zähmetkes pagtaçylar!
- *Salam, gadyrly mugallymlar!
- *Salam, eziz esgerler!

Alkyşlar:

Alnyňa ak gün dogsun!

Alla ýalkasyn!

Maşgala agzasyna berilýän salam:

- *Salam, mähribanym!
- *Salam, gadyrdanym!
- *Salam, ezizim!
- *Salam, söwör ýarym!
- *Salam, eje janyym!
- *Salam, kaka jan!
- *Salam oglum!
- *Salam, gyzym!

Nakyllar:

Altyn alma, alkyş al!

Ata kesbi, oglal halal

Abadan kent tüssesinden belli.

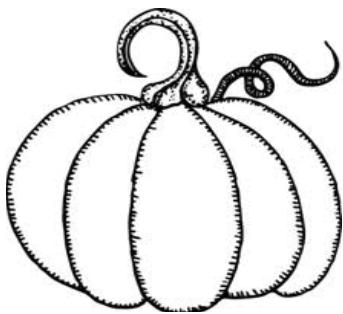
Awça odun sataşar, odunça, aw.

2-nji sapak

Ä ä

ü ä ü ä
Ä Ä Ä Ä

SURATLAR WE ATLAR

kädi

käşir

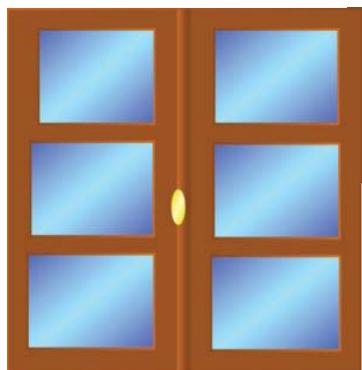
äýnek

älemgoşar

mäş

äpişge

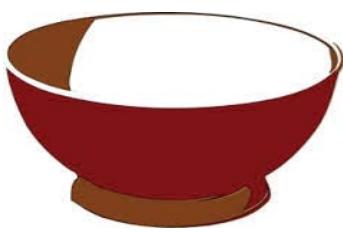
är-aýal

bäş

ädik

käse

gämi

Cekimli we çekimsiz sesler (harplar)

Sesler (Harplar) iki topara bölünýärler:

1- çekimliler 2-çekimsizler

*Sap owazdan emele gelýän seslere *çekimli sesler* diýilýär.

*Türkmen dilinde 9 sany çekimli ses bar: **a, ä, y, e, i, o, ö, u, ü.**

*Olar aýdylanda, öykenden gelýän howa agyz boşlugynda päsgelsiz çykyp gidýär.

Ä harpyň ýazuw düzgüni

Ä harpy köplenç uzyn aýdylýar. Bu harp uzyn aýdylýan (bäş, bäri, gämik, däne, däri, mälüm, şänik) we gysga aýdylýan (äkitmek, bähbit, mähir, mähnet, zähmet, şäher) ä sesi üçin ulanylýar.

S: Essalawmaleýkim, Atageldi aga! (ýaş kiçi)

D: Waleýkimessalam, Saglykmy, Ahmet jan? Gurgunmyň?

S: Allaha şukur! Gurgun! Siz nähili ýaşuly? Gurgunmysyňz?

D: Ýaman däl. Kök-gurgun.

S: Essalawmaleýkim, Aman aga! (ýaş kiçi)

D: Aleýkimessalam, Amanlykmy, gurgunmy inim?

S: Köp şukur! Hemme zat gowy!

D: Oba-gara, uly-kiçi, içeri maşgala, gurgunmydyr?

S: Allaha şukur! Hemmeler kök-gurgun.

S: Salam Myrat!

D: Salam Ahmet! Nähili (gowumy) ýagdaýlar?

S: Gowy (ýagşy)! Sag bol! Siz nähili? keýpiň kökmi? gurgunmyň?

D: Gaty gowy (örän oňat)!

Alkyşlar:

*Ädimiň düşümlü bolsun!

*Ahdine labyzly bolup ýetişsin!

Nakyllar:

* Äriň ärden parhy bar ,otuz iki nyryh bar.

* Ädim ädimden ýol bolar.

* Äwmek, Şeýtandan, sabyr, Rahmandan.

* Ädigiň dar bolsa, giň jahandan ne peýda.

* Är aýtmaz, aýdan soň gaýtmaz.

* Är dogan ýerini küýsär, it, doýan ýerini.

* Är ýigit il aýbyny açmaz.

* Är öler, ady galar, kerwen geçer, ody galar.

* Är-aýalyň uruşy, ýaz gününiň ýagyşy.

3-nji sapak

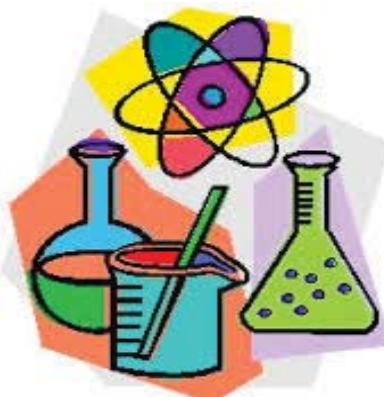
Y y

y y y
y y y
y y y

SURATLAR WE ATLAR

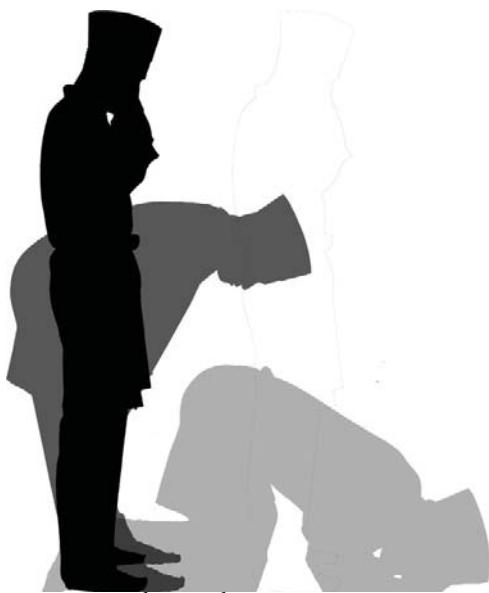
Ymam Ryza

ylym

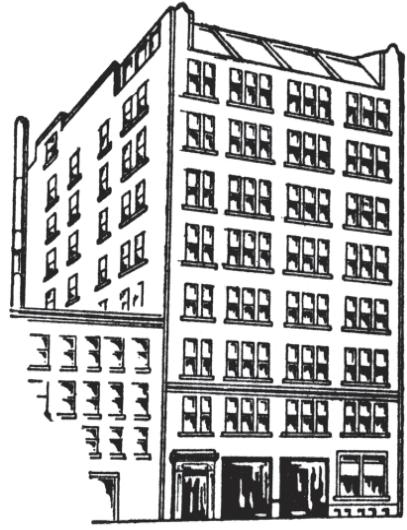
alyym

ybadat

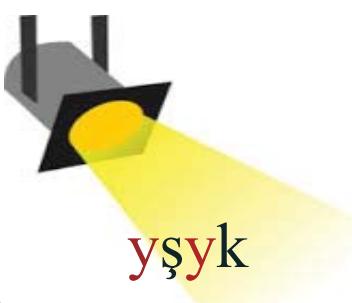
Ykbal

ymarat

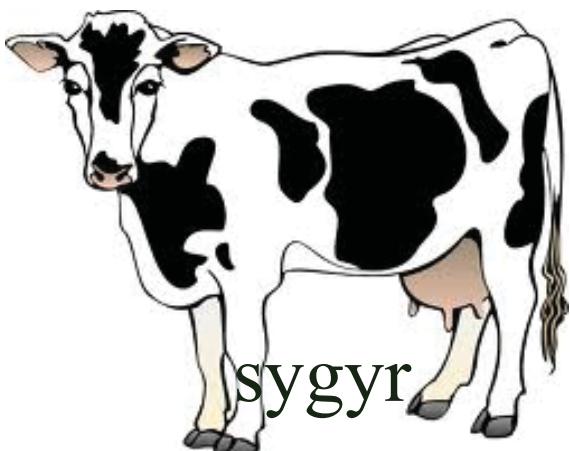
gyzyl

yşyk

guzy

sygyr

Gysga we uzyn çekimliler

*Türkmen diliniň çekimlileri söz içinde hem *gysga*, hem *uzyn* aýdylyp ulanylýar.

*Birnäçe sözlerde çekimlileriň uzyn ýa-da *gysga* aýdylmagy sözüň manysyna täsir edýär. Käbir sözlerde olar *gysga* aýdylanda, bir many, *uzyn* aýdylanda, başga bir many aňladýar.

Meselem: Ak diýen sözün çekimlisini *gysga* aýtsak, bu söz suwuň we şoňa meňzeş zatlaryň akmagyny aňladýar. Eger bu sözün çekimlisini uzaldyp aýtsak, onda başga many, ýagny bir zadyň reňkini aňladýar.

*Türkmen diliniň çekimlileri özleriniň aýdylyşlary taýyndan iki topara bölünýärler: *uzyn çekimliler* we *gysga çekimliler*. Türkmen dilinde *gysga* we *uzyn* aýdylýan çekimlileriň ikisine derek hem ýazuwda şol çekimli üçin kabul edilen harpyň özi ýazylýar.

Meselem: at (münülýän at. tüpeň at. bägege at dakdylar).

bellik

Y harpy *uzyn* aýdylýan (ys, gybat, gyz) we *gysga* aýdylýan (ygal, ylym, yssy, yşyk, şygyr) y sesine derek ulanylýar.

S: Siz bilen tanyşmak mümkünmi?

D: hawa. Elbetde.

S: Meniň adym Oraz. Siziň adyňyz näme? (Siziň adyňyz?)

D: Maňa Ata diýýärler. (Meniň adym Ata)

S: Siz? (siz kim?)

D: Men Ata. Siz?

S: Men Ahmet. Eýranly. Siz nireli? Türkmenistanlymy?

D: Hawa. Men Türkmenistanly.

S: Örän oňat. Siz bilen tanyşanyma örän şat.

D: Sag boluň! Mende begendim.

S: Men gitmeli. Häzirlıkçe hoş!

D: Höş! Sag-aman bar!

S: Arma! (Armaň! Armaweri! Armaweriň! Arma-da! Armaň-da!)

D: Bar bol! (Bar boluň! Bar bolaweri! Bar bolaweriň!)

S: Geliň tanyaýlyň! Men Ahmet. Siz kim?

D: Men Ata.

Nakyllar:

*Ygrary bolmadıgyyň, imany bolmaz.

*Ylym akyldan dem alar.

*Ylym almak, iňne bilen guýy gazmak.

*Ylym köp, ömür az, geregiňi al, daşa ýaz.

*Ylymsyz bir ýaşar, ylymlý, müň.

*Ymaraty nem ýýkar, adamy, gam.

4-nji sapak

E e

e e e
E E E E

SURATLAR WE ATLAR

egin-eşik

el

50
elli

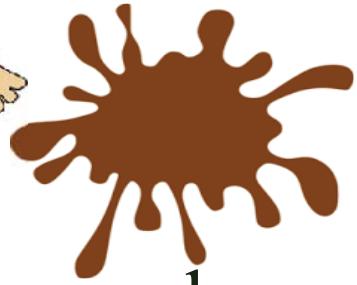
elek

ellik

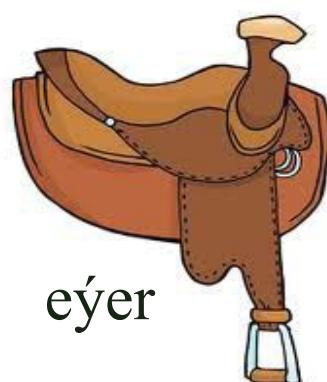
esger

mele

eşek

eyér

erik

Inče we ýogyn çekimliler (1)

*Türkmen diline çekimliler aýdylyşlary boýunça diliň öne we yza hereket etmegi taýyndan iki hili bolýar:

1- *Inče çekimliler*: ä, ö, i, ü, e.

Inče çekimliler aýdylanda dil öne, alynky dişlere tarap süýşyär.

2- *Ýogyn çekimliler*: a, o, u, y.

Ýogyn çekimliler aýdylanda, dil yza süýşyär, alynky dişlerden daşlaşýar.

*Türkmen sözlerinde ýa tutuş inče çekimliler, ýa-da tutuş ýogyn çekimliler ulanylýar. Olar gatyşyp bilmeýär.

*Eger sözüň birinji bognunda inče çekimlileriň biri bolsa, onda onuň soňky bogunlarynyň hemmesinde hem inče çekimliler bolýar. Şeýlelikde, inče çekimliler özara sazlaşyp gelýärler.
Meselem: iş - işçi, işçiler, işçilerde, işçilerdäki, işçileriň.

E harpyň ýazuw düzgüni

E harpy e sesine derek (sen, bedew, geýim, demir, ýer, ýedi, eýe, eýer, çärýek, ezýet) ulanylýar.

S:Gijäňiz rahat bolsun!

D:Sag bol! Siziňem gjäňiz rahat boldun!

S:Hoş!

D: sag-aman bar!

S: Soranlara (hemmelere) salam ýetiriň!

D: Bolýa. Saglykda görüşeyli! Hoş!

S: Uly-kiçi, hemmelere salamymy ýetiriň!

D: Hokman! Sag oturuň!

S: Tanyş-bilişlere, hormatly maşgalaňza salamymy ýetiriň!

D: Sag boluň. Minnetdar.

S: Indiki görüşyänçäk, hoş!

D: Nesip bolsa ýene-de görüşeris. Saglykda görüşeýli!

5-nji sapak

I i

i i i

ı ı ı

SURATLAR WE ATLAR

فرستنده

iberiji

it

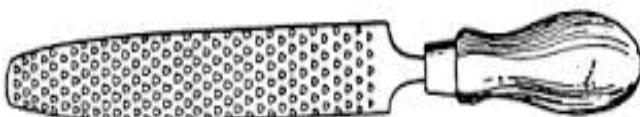
işdämen

ilçihana

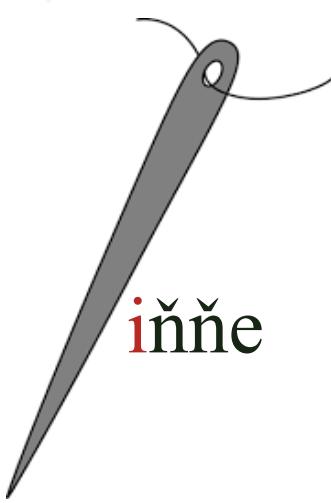
iki

ige

ilik (düwme)

iňňe

injir

Inče we ýogyn çekimliler (2)

*Eger sözün birinji bognunda ýogyn çekimlileriň biri bolsa, onda onuň soňky bogunlarynyň hemmesinde hem ýogyn çekimliler bolýar. Şeýlelikde, ýogyn çekimliler özara sazlaşyp gelýärler.

Meselem: balyk - balykçylar, balykçylaryň, balykçylaryňkyda.

*Başga dillerden giren sözlerde we goşma sözlerde inče we ýogyn çekimliler gatyşyp gelip biler.

Meselem: pioner, direktor, telewizor, radio, partiýa, kitap, derýa.

Bu hili sözlere goşulma goşulanda, olaryň iň soňky bognuna seretmeli. Eger olaryň soňky bogny inče bolsa, onda inče goşulmalar goşulýar, ýogyn bolsa, onda ýogyn goşulmalar goşulýar.

Meselem: kitap - kitabyň, direktor - direktorymyz.

I harpyň ýazuw düzgüni

*I harpy uzyn (diş, miwe, ige, nire) we gysga (dil, pikir, kitap, iki) i sesine derek ulanylýar.

*Uzyn aýdylýan i sesiniň soňundan ý sesi eşidilýän ýaly bolsa-da, olar edebi dilde ýazylmaýar.

Meselem: miýwe, siýmap, niýre ýaly geplense-de, miwe, simap, nire ýaly ýazylýar.

*Sözüň soňunda uzyn aýdylýan i sesinden soň ý hapry ýazylýar: iý, diý. Türkmen sözlerinde bularyň yzyna goşulma goşulanda hem, ý düşürilmän ýazylýar: iým, diýmek.

HEPDÄNİŇ TÜRKMENÇE ATLARY

1-NJİ GÜN: DÜŞENBE

2-NJİ GÜN: SİŞENBE

3-NJİ GÜN: ÇARŞENBE

4-NJİ GÜN: PENŞENBE

5-NJİ GÜN: ANNA(JUMA)

6-NJY GÜN: ŞENBE

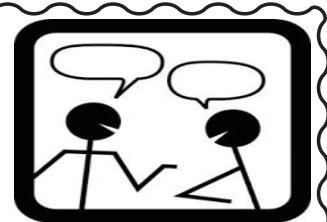
7-NJİ GÜN: YEKŞENBE(BAZAR)

Geplesik

Hepdäniň günleri barada

S: sözleýji

D: diňleýji

S: Şu gün näçinji gün?

D: Bü gün 1-nji gün!

S: Düşenbemi?

D: Häwä! Düşenbe.

S: Ertir näçinji gün?

D: Ertir şenbe, altynjy gün.

S: Düýn näçinji gündi?

D: Geçen gün, ýediniň gündi (ýekşenbedi).

S: Öňnin näçinji gündi?

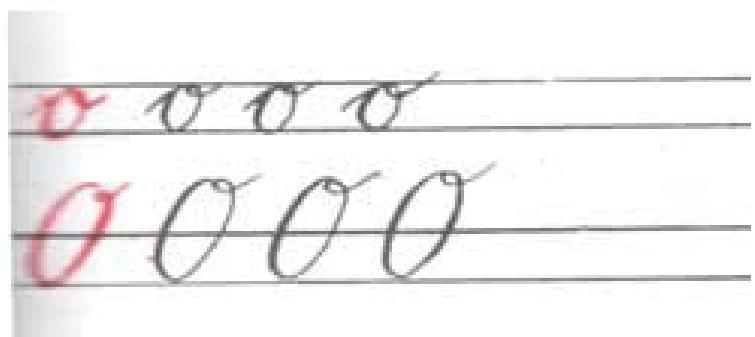
D: Öňnin ikinji gündi (sişenbedi).

S: Haçan (haýsy gün) geldiň?

D: Düşenbe günü geldim.

6-njy sapak

O O

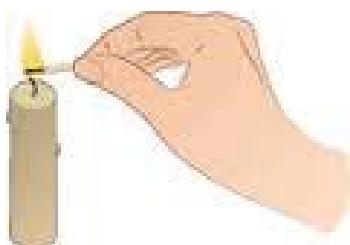
SURATLAR WE ATLAR

odun

ot

otla!

oýnawaç

oba

ok

top

orak

ot

ota!

Dar we giň çekimliler (1)

Türkmen diliniň çekimlileri diliň kentlewüge bolan gatnaşygy taýyndan iki topara bölünýär:

Dar çekimliler: y, i, u, ü.

Dar çekimliler aýdylanda dil kentlewüge tarap ýokary galýar. Şonda howanyň geçjek ýoly daralýar.

Giň çekimliler: a, ä, o, ö, e.

Giň çekimliler aýdylanda, dil kentlewükden aşak tarap gaýdýar, daşlaşýar. Şonda howanyň geçjek ýoly giňelýär.

*Sözleriň ahyrynda gelyän y, i dar çekimlileri uzyn aýdylsa, olaryň yzyndan ý sesi ýazylýar.
Meselem: gyý, diý.

* Emma sözleriň ortasynda gelyän y, i dar çekimlileri uzyn aýdylsalar-da, olardan soň ý sesi ýazylmaýar. **Meselem:** gyz, tiz, kyn, gündiz.

O harpyň ýazuw düzgüni

*O harpy uzyn (borç, odun, don, dodak) we gysga (oglan, orak, dogan) o sesine derek ulanylýar.

*O türkmen dilinde sada sözleriň diňe birinji bognunda ýazylýar. Soňky bogunlarda o ýaly eşidilýan çekilmä derek a harpy ýazylýar. ýagny dolok, oglon, owol, owsor ýaly geplense-de, dolak, oglan, owal, owsar ýaly ýazylýar.

*Sada sözüň birinji bognunda gelen o sesi goşulyp ýazylýan goşma sözüň haýsy bognunda gelse-de o harpy ýazylýar.

Meselem: Gündogar, günorta, günortan.

*Sypat ýasaýy -hor, -hon goşulmalardaky o sesi sözüň haýsy bognunda gelseler-de, olar o harpy bilen ýazylýarlar.

Meselem: Parahor, Namazhon,

*Birinji bogunda o sesi gelen sözleriň öňünden bi- goşulmasy gelip, o sesi ikinji bogna geçse-de, oňa derek o harpy ýazylýar.

Meselem: Sorag-bisorag, sowat-bisowat.

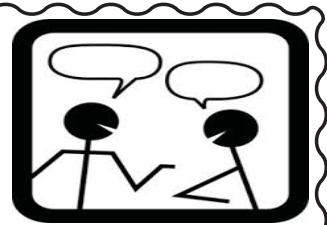
*Türkmen diline rus dilinden geçen sözlerde o harpy sözüň her bir bognunda ýazylyp bilner.

Meselem: Kolhoz, sowhoz, biohimiýa, traktor.

Gepleşik

S: sözleýji
D: diňleýji

Görkezme çalışmalar

S: **Bu näme?**

D: **olmy? Ol injir.**

S: **ol näme?**

D: **Bumy? Bu iňne.**

S: **Olar näme?**

D: **Bularmy? Bular egin-eşik.**

S: **Şu ilikmi?**

D: **Hawa, ol ilik. Ol gyzyl ili**

Ol:

Olar:

Bu:

Bular:

Şu:

Şular:

7-nji sapak

Ö Ö

SURATLAR WE ATLAR

öküz

ökje

öý

ördek

çöl

köşek

kömelek

çörek

gök

örüm

dört

Dar we giň çekimliler (2)

Dar çekimlilerin düşmek kanunu

*Dar çekimlileriň ikinji bogunda düşüp galmagy üçin aşakdaky şertler gerek.

- Dar çekimlisi düşyän sözüň soňy z, l, n, r, s, ş çekimsizlerine gutarmaly.

- Dar çekimlisi düşyän sözüň çekimlileri gysga aýdylmaly.

- Dar çekimlisi düşyän sözüň birinji bogny açık bogun bolmaly.

- Düşüp galýan dar çekimliniň öňünden z-, d-den başga açık çekimsizler gelmeli.

- Dar çekimliniň düşüp galmagy üçin söze çekimli sese başlanýan goşulma goşulmaly.

Meselem: bagyr ---- bagry / ogul ---- ogly / nebis ---- nebsi

*Asyl, pasyl, nesil, ylym sözlerine çekimli bilen başlanýan goşulma goşulanda, olaryň ikinji bognundaky dar çekimlisi kadadan çykma hökmünde düşürilýär:

Meselem: asyl ---- asly / nesil ---- nesli / pasyl ---- pasly / ylym ---- ylmy

*Aňry, bări, ýokary, ileri ýaly tarap görkezýän sözlere d, k, r, s sesleri bilen başlan goşulmalar goşulanda, olaryň soñundaky dar çekimliler düşürilip ýazylýar.

Meselem:

bări ---- bärde ---- bărrák ---- bărsi ---- bärlerinde

ileri ---- ilerde ---- ilerrák ---- ilersi ---- ilerlerinde

*-ýyış, -ýış goşulyp ýasalan sözleriň soñuna çekimli ses bilen başlanýan goşulmalar goşulanda, -ýyış, -ýış goşulmasynyň arasyndaky dar çekimliler düşürilip ýazylýar.

Meselem:

ýasaýyış ---- ýasaýsymyz

sözleýiň ---- sözleýşimiz

Ö harpyň ýazuw düzgüni

Ö harpy uzyn (bölüm, gök, dört, döş, köz) we gysga (böwet, göz, göle, göreş, köýnek) ö sesine derek ulanylýar. Ol sada sözleriň diňe birinji bognunda ýazylyp, soňky bogunlarda ö ýaly eşidilýän sese derek e harpy ýazylýar.

Meselem: börök, jöwön, gözönök ýaly geplense-de, börek, jöwen, gözenek ýaly ýazylýar.

*Sada sözüň birinji bognunda gelen ö sesi goşulyp ýazylýan goşma sözüň haýsy bognunda gelse-de ö harpy ýazylýar. Meselem: Bagrójken, gjöylän ýolöten, guşgözi, mekgejöwen.

* Birinji bogunda ö sesi gelen sözleriň öňünden bi- goşulmasy gelip, ö sesi ikinji bogna geçse-de, oňa derek ö harpy ýazylýar. Meselem: Döwlet-bidöwlet.

Sanlaryň Türkmençe atlary

bir

iki

üç

dört

bäs

alty

ýedi

sekiz

dokuz

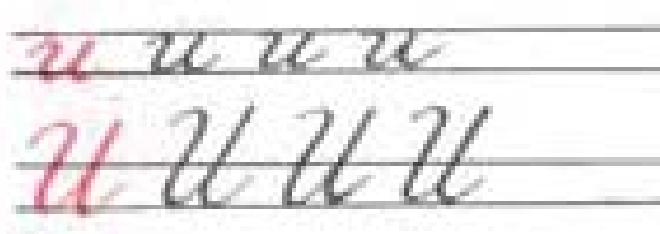
nol

on

8-nji sapak

U u

SURATLAR WE ATLAR

ulag

un

uýan

ussa

durna

uruş

utanjaň

dutar

Dodaklanýan we dodaklanmayan çekimliler (1)

Türkmen diliniň çekimlileri aýdylanda, dodaklaryň gatnaşyp we gatnaşmazlygy taýyndan iki topara bölünýär:

Dodaklanýan çekimliler: o, u, ö, ü.

Bu çekimliler aýdylanda dodaklar aktiw gatnaşyp, olar tegelenýär we oňe tarap çömmelýär.

Dodaklanmaýan çekimliler: a, ä, y, i, e.

Bu çekimliler aýdylanda, dodaklar gatnaşmayaýar.

Dodak çekimlileriň ýazuw düzgüni

Türkmen dilindäki dodak çekimliler iki topara bölünýär:

Giň dodak çekimliler: o, ö.

Dar dodak çekimliler: u, ü.

Giň dodak çekimliler sada sözleriň diňe birinji bognunda ýazylýarlar, soňky bogunlarda o eşidilse, a, ö eşidilse, e ýazylýar. Meselem: oglan, ördek, börek, sogan, dogan.

*Dilimizde ulanylýan goşma sözlerde (inedördül, ýolgörkeziji, Daşhowuz, Aýsoltan, mekgejowen, otluçöp, günorta) we direktör, traktor ýaly internasional sözlerde giň dodak çekimliler diňe birinji bogunda däl, eýsem beýleki bogunlarda-da ýazylýarlar.

*Giň dodak çekimliler (o, ö) sada sözleriň diňe birinji bogunda ýazylýar, emma dar dodak çekimliler (u, ü) sada sözleriň ikinji bognunda-da ýazylýarlar.

*Eger-de sada sözleriň birinji bognunda dodak çekimlileriň (o, ö, u, ü) biri bolsa, onda olaryň ikinji bognundaky gysga aýdylýan dar çekimliler dodaklandyrylyp (u, ü) ýazylýarlar.

Meselem: üzüm, goýun, çukur, ýolguç, ýumuş.

U harpyň ýazuw düzgüni

*Sada sözleriň birinji we ikinji bogunlaryndaky u sesine derek u harpy ýazylyp, ondan soňky bogunlarda eşidilýän u sesine derek bolsa y harpy ýazylýar. Meselem: Gurluşyk, durmuşymyz.

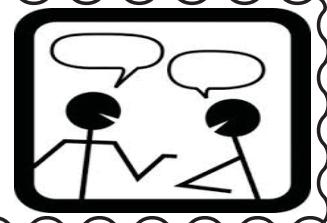
Geplesik

S: sözleýji

D: diňleýji

Sagat näçe?

09.00

S: Sagat näçe?

D: Sagat dokuz.

09.05

S: Sagat näçekä?

D: 10-dan 5 minut işleyär

09.10

S: Sagat näçe boldy?

D: 10-dan 10 minut işleyär

09.15

S: Sagat näcelere gelersiň?

D: Ondan onaş minut işlände.

09.20

S: Sagat näceden işleyär?

D: Ondan ýigrim minut işleyär.

09.25

S: Sagat näçede geler?

D: Ondon ýigrimbaş minuut işlände.

09.30

S: Sagat näçe?

D: Sagat onuň ýary.

09.35

S: Sagat näçe?

D: Ona ýigrimbaş minut bar.

09.40: Ona ýigrim minut bar.

09.45: Ona onbaş minut bar.

09.50: Ona on minut bar.

09.55: Ona baş minut bar.

10.00: On (sagat on boldy).

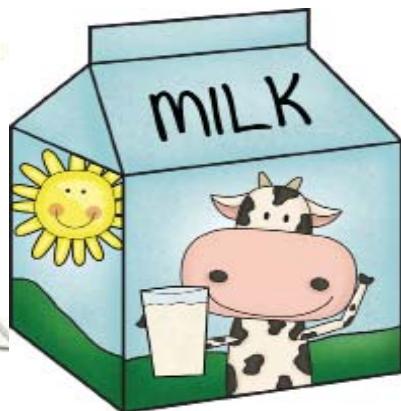
9-njy sapak

Ü ü

SURATLAR WE ATLAR

düye

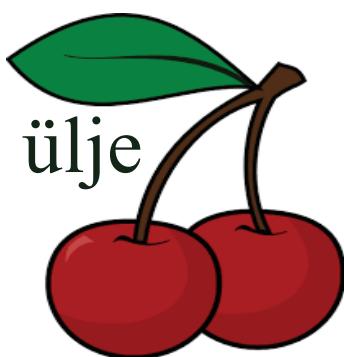
süýt

ümür

üzüm

ülje

üzeňni

süňk

kürre bilen eşek

it bilen güyük

Dodaklanýan we dodaklanmayan çekimliler (2)

*Sada sözleriň ikinji bognundan soňky bogunlarynda dar dodak çekimliler (u, ü) ýazylmaýar. Ikinji bognundan soňky bogunlarda u eşidilýän yerinde y, ü eşidilýän yerinde i ýazylýar.

Meselem: üzümçilik, bolçulyk, guşçulyk.

*Birinji bognunda dodak çekimlilerden biri bolan sözleriň ikinji bognundaky uzyn aýdylýan dar çekimliler dodaklandyrylmış ýazylýar. Meselem: uzyn, toklynyň, üçimiz we ş. m.

*Birinji bognunda dodak çekimlilerden biri bolan iki bogunlyk sözleriň soňky açık bognunda dar dodak çekimliler ýazylmaýar. Meselem: goşgy, uly, gözü, tokly.

*Şonuň ýaly sözlere çekimsiz ses bilen başlanýan goşulma ýa-da söz goşulyp, ikinji bogundaky dar çekimliler gysga aýdylsa, onda olar dodaklandyrylyp (u, ü) ýazylýar.

Meselem:

Söz	Goşulma	Netije
goşgy	lar	goşgular
tokly	lar	toklutaý

* Dar dodak çekimliler (u, ü) düýp sözleriň ýapyk bognunda w çekimsiziniň öňünden we soňundan eşidilen yerinde ýazylýarlar. Meselem: ýazuw, gawun, şarlawuk, gürlewük we ş. m.

* Internasional sözlerde we “kanun, dessur, mazmun” ýaly sözlerde birinji bognunda dodak çekimliler bolsabolmasa, olaryň soňky bogunlarynda u dodak çekimlişi eşidilýän yerinde ýazylýar.

* Dar dodak çekimliler goşma sözleriň üçünji we dördünji bogunlarynda hem ýazylýarlar.

Meselem: Oguldursun, düýeboýun, ikuçlulyk, atýüwrük we ş. m.

* Sözleriň birinji bognunda uzyn aýdylýan dar ü dodak çekimlisinden soň ý ýazylýar.

Meselem: güýç, süýt, üýrmek, düýrmek.

* Sözleriň birinji bognunda uzyn aýdylýan dar u dodak çekimlisinden soň eşidilýän yerinde ý ýazylýar.

Meselem: duý, guý.

* Sözleriň soňunda dar u dodak çekimlişi uzyn aýdylsa, onuň yzyndan degişli yerinde w ýazylýar.

Meselem: suw, guw.

* Emma sözleriň ortasynda dar u dodak çekimlişi uzyn aýdylsa-da, onuň yzyndan w ýazylmaýar.

Meselem: duz, surat.

Ü harpyň ýazuw düzgüni

Ü harpy gysga (ülke, sübse, üçem) ü sesine derek ulanylýar. Uzyn ü sesini aňlatmak üçin bolsa, ü harpynyň yzyndan ý ýazylýar (çüýşe, süýt, üýşmek, güýç, çüý, süýşmek, tüýdük).

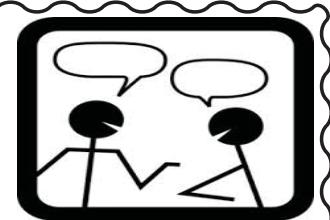
Gepleşik

S: sözleýji

D: diňleýji

Näçe ýaşyň bar?

Ýaşyň näçe?

S: Yaşyňız näçe ýaşuly?

D: Ýalňyşmasam 80-ni arka atandyryn!

S: Tuweleme, tuweleme! Alla jan köp görmesin! 100 ýaşa ýetmegi size nesip etsin!

D: Sag bol inim. Size-de nesip etsin.

S: Sen näçe ýaşyň bar?

D: Otuz baş. Sen?

S: Tegelek 10 ýyl mendem uly eken!

D: diýmek, sen 25 ýaşyňda. Şeýlemi?

S: Hawa, men 25 ýaşymda.

S: Men 30 ýaşym bar. Seniňki näçe?

D: Men-de 30 ýaşym bar.

S: Onda ikimiz ýaşdaş eken?!?

D: Hawa, elbetde.

S: Menä geljek nowruzda ýigrimi ýasaýaryn. Sen näçe ýaşyň bar?

D: Men geçen maý aýynda ýigrimi bire girdim.

S: Onda, sen menden gaty uly däl eken!

D: Hawa. Biziň ikimiz takminan ýaşdaş.

Çagalar, biziň geljegimiz